

Sympetrum vulgatum

Steenrode heidelibel

De steenrode heidelibel is onder ander te herkennen aan de zwarte 'hangsnor' op het voorhoofd. Ten opzichte van de verwante en sterk gelijkende bruinrode heidelibel is in de loop van de 20e eeuw de steenrode algemener geworden en tegenwoordig is het de algemenere van de twee. Hoewel imago's overal in Nederland gezien worden, is voortplanting alleen bekend van wateren op de zandgronden en in de laagveengebieden. In klei- en veenweidegebieden lijkt hij zich, anders dan de bruinrode heidelibel, niet voort te planten.

Biotoop

De soort plant zich voort in vele watertypen. Meestal is dit stilstaand water, zoals vennen, duinplassen, vijvers en laagveenmoerassen, maar soms zwakstromend (SCHORR 1990, LOHMANN 1980). Een belangrijke voorwaarde is veel zon en oevervegetatie waar de territoriale mannetjes zich kunnen ophouden. Wateren met een vlakke oever of een verlandingszone hebben de voorkeur, steile en beboste oevers worden gemedan (MAYER 1961). Imago's kunnen in alle landschapstypen aangetroffen worden, hoewel zij zich in de regel minder ver van water lijken te verwijderen dan *S. striolatum* (ROBERT 1958).

Levenswijze

Eieren en larven

De eieren worden bij voorkeur in ondiep water afgezet, op plekken met modder, veenmos (*Sphagnum* sp.) of algenflab en op plekken waar submerse vegetatie het oppervlak raakt. Direct na het afzetten bewegen de eieren op de eventuele stroom van het water, maar langzaam worden ze kleverig en blijven ze plakken aan bijvoorbeeld waterplanten. De larven leven op de modderige of stenige bodem of tussen waterplanten. Uitsluipen gebeurt meestal in de ochtend en gewoonlijk tot op enkele decimeters hoogte op planten in of langs het water, waarna de imago's rond het middaguur

uitsvliegen. Soms sluipen ze ook verder van het water uit, bijvoorbeeld in bomen op een hoogte van twee tot vier meter (KÖNIG 1990, MAYER 1961, REHFELDT 1992, ROBERT 1958, SCHORR 1990).

Imago's

De levenswijze van de imago's lijkt op die van *S. striolatum*. Bij een gunstig microklimaat (beschut en zonnig) kan de dichtheid van geslachtsrijpe mannetjes oplopen tot 16 per 100 m oever. Winderige, beschaduwde oevers herbergen nauwelijks mannetjes (MAYER 1961). Volgens König (1990) zitten ze voornamelijk in vegetatie op 60-80 cm boven het water. De paring gebeurt in de begroeiing rond het voortplantingswater en de eiafzet begint in tandem. Tandems verkiezen de eieren af te zetten in de buurt van al aanwezige paren, waardoor soms groepen eiafzettende tandems ontstaan. Dit gebeurt minder wanneer de oevervegetatie dichter is en lijkt onafhankelijk van de aanwezigheid van eventuele predators. Wat deze groepsvorming stuurt (veiligheid, schaarste aan substraat van voorkeur) is onduidelijk (REHFELDT 1992).

Fenologie

De eieren komen pas in het voorjaar uit. De levenscyclus duurt één jaar. Uitsluipen gebeurt van begin juni tot eind september, met de piek eind juli en begin augustus. *Sympetrum vulgatum* behoort tot de najaarsoorten en heeft een hoofdvliegtijd in de maand augustus. De vliegtijd is wat korter dan van *S. striolatum*. Voortplantingsactiviteit vindt vooral plaats in de maanden augustus en september en is niet later waargenomen dan eind oktober (HEIDEMANN & SEIDENBUSCH 1993).

Begeleidende soorten

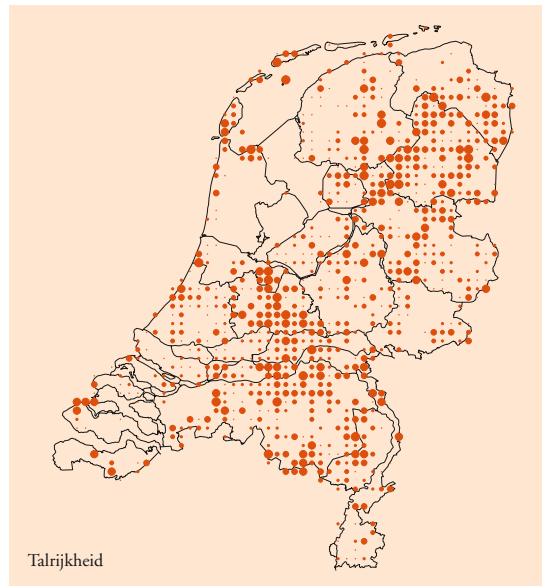
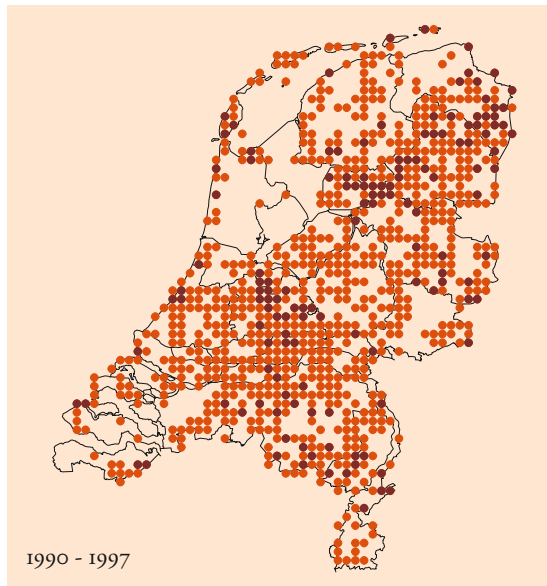
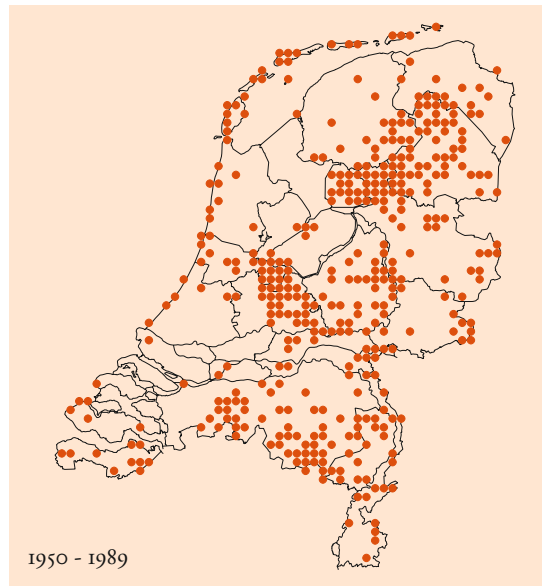
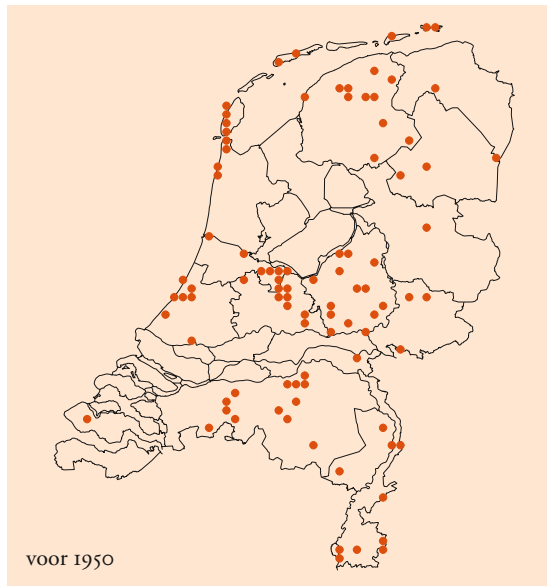
Het voorkomen van *S. vulgatum* is sterk gelieerd aan dat van zijn genusgenoten, met name *S. danae* en *S. sanguineum*. Ook *Lestes sponsa*, *L. viridis*, *Aeshna grandis* en *A. mixta* komen vaak voor met deze soort.

Verbreidingsvermogen

S. vulgatum is minder zwerflustig dan de meeste andere soorten van het genus, al kan ook deze soort zich ver van geschikte voortplantingsbiotoop verwijderen, zoals blijkt uit waarnemingen op Rottumerplaat, Griend en de Waddenzee bij Texel. Mogelijk is de relatieve schaarste in Groot-Brittannië te verklaren uit de betrekkelijk geringe reislust. Tot 1995 was daar slechts een tiental waarnemingen bekend, terwijl gerenommeerde trekkers als *S. flaveolum* en *S. fonscolombii* regelmatig invadeerden (PARR 1996A). In 1995 werd de soort voor het eerst in tientallen jaren weer opgemerkt, als onderdeel van een massale invasie vanuit het oosten met verschillende heidelibellen, waarbij zowel de bandheidelibel (*Sympetrum pedomontanum*) als de vuurlibel (*Crocothemis erythraea*) voor het eerst de eilanden bereikten (SILSBY 1995). Van het vasteland zijn geen waarnemingen van trek gepubliceerd. Omdat *S. vulgatum* zo algemeen is, is trek niet te achterhalen in het waarnemingenbestand.

Mannetje

Begeleidende soorten

Alledaagse begeleiders

	Trefkans (%)
<i>Ischnura elegans</i>	74
<i>Aeshna mixta</i>	60
<i>Sympetrum sanguineum</i>	59
<i>Orthetrum cancellatum</i>	54
<i>Lestes viridis</i>	50
<i>Lestes sponsa</i>	46
<i>Sympetrum danae</i>	43
<i>Enallagma cyathigerum</i>	43
<i>Aeshna cyanea</i>	37
<i>Aeshna grandis</i>	36

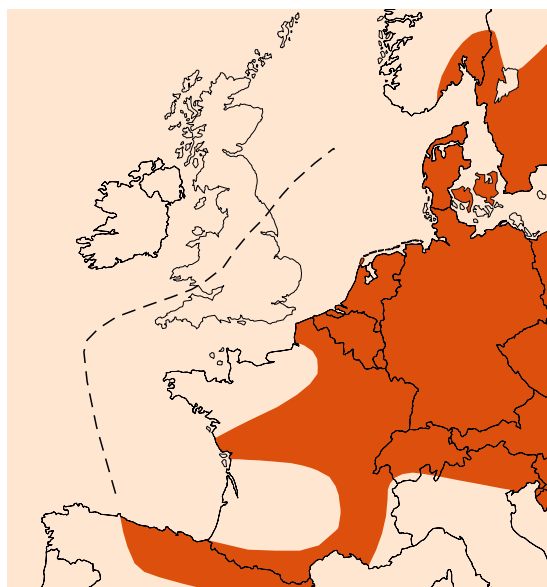
Karakteristieke begeleiders

	Gedeelde hokken	Overlap (%)
<i>Sympetrum sanguineum</i>	1209	35
<i>Aeshna mixta</i>	1245	33
<i>Lestes viridis</i>	1027	32
<i>Sympetrum danae</i>	889	31
<i>Lestes sponsa</i>	949	31
<i>Aeshna grandis</i>	733	27
<i>Enallagma cyathigerum</i>	888	26
<i>Orthetrum cancellatum</i>	1121	26
<i>Sympetrum flaveolum</i>	665	26
<i>Sympetrum striolatum</i>	684	25

Biotoop

Optimaal: duinplassen; vennen; laagveenmoeras

Suboptimaal: plassen, kanalen en afgravingen; kwelmilieus; hoogveen; pioniermilieus; sloten in agrarisch gebied

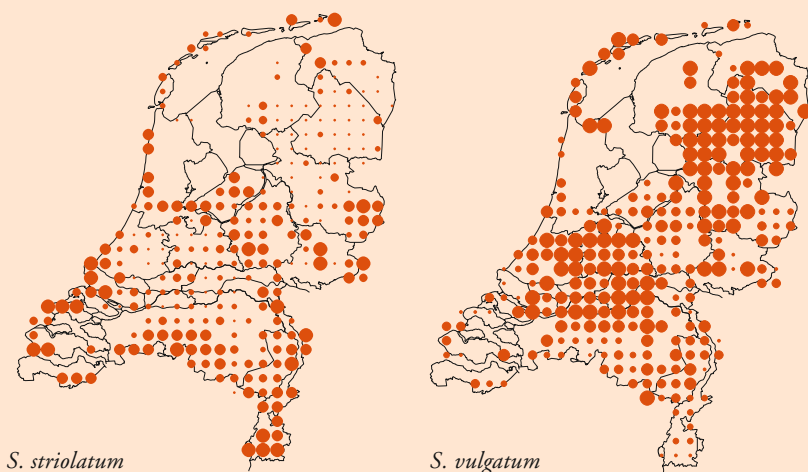
Sympetrum vulgatum - steenrode heidelibel

	voor 1950 algemeen	1950 - 1989 zeer algemeen	1990 - 1997 uiterst algemeen
atlasblokken	93	395	881
km-hokken	106	749	2068

Rode Lijst thans niet bedreigd

VERHOUDINGEN TUSSEN *SYMPETRUM STRIOLATUM* EN *S. VULGATUM*

Sympetrum striolatum en *S. vulgatum* zijn twee nauw verwante soorten met sterk overlappende verspreidingsgebieden. Ten noorden van Nederland domineert *S. vulgatum*, ten zuiden *S. striolatum*. Vanaf 1990 had 62% (n=6031) van de waarnemingen van deze soorten in Nederland betrekking op *S. vulgatum*. In het noordoosten is de overheersing sterker – *S. striolatum* komt bijvoorbeeld voor in heel Drenthe, maar neemt hier minder dan 10% van de waarnemingen voor zijn rekening. In Zuid-Limburg en de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Delta heeft daarentegen ca. 75% van de waarnemingen betrekking op *S. striolatum*. In het tussenliggende gebied domineert *S. vulgatum* meestal, hoewel de verhoudingen op de Veluwe, Twente, de Achterhoek, Noord-Brabant en Noord-Limburg rond de 50% liggen. Langs de kust is *S. striolatum* relatief talrijk, hoewel ook daar een duidelijke noord-zuid trend waarneembaar is: op de Waddeneilanden geldt tweederde van de waarnemingen *S. vulgatum*, in de Delta een kwart en in het tussenliggende gebied de helft. In Vlaanderen telt *S. striolatum* meer dan anderhalf maal zoveel vindplaatsen als *S. vulgatum* (DE KNIJF & ANSELIN 1996). In Duitsland is het beeld vergelijkbaar met Nederland. In Schleswig-Holstein, de meest noordelijke deelstaat, is *S. striolatum* zelfs ernstig bedreigd (BROCK ET AL. 1996, SCHORR 1990).

De verhouding tussen het aantal waarnemingen van *S. striolatum* en van *S. vulgatum* in de periode 1990-1997. De stippen stellen 10x10-km hokken voor. Eenderde van deze hokken is niet afgebeeld omdat het totale aantal waarnemingen van de soorten aldaar te laag was om een betrouwbare schatting van de verhouding te maken. Hoe groter de stip, hoe groter de overheersing van de soort in dat gebied. De klassen zijn: 0-19%, 20-39%, 40-59%, 60-79% en 80-100% van de waarnemingen van beide soorten is van genoemde soort.

Areaal

S. vulgatum komt oostelijk tot in Siberië en China voor, met de noordgrens rond de 60° breedtegraad. De soort komt niet voor in Noord-Afrika. In grote delen van Europa is hij algemeen, maar hij is zeldzaam rond de Middellandse Zee. De soort komt noordelijk tot in het zuiden van Scandinavië voor. In Frankrijk is hij niet algemeen in het noorden, en duidelijk schaarser dan *S. striolatum*, in het zuiden is hij zeldzaam. In Groot-Brittannië is het een zeldzame zwerver die soms jaren achtereen niet wordt waargenomen. In Duitsland behoort hij toch tot de algemeenste libellen en komt door het hele land voor, zij het plaatselijk schaars. In België en Luxemburg komt de steenrode heidelibel overal voor, maar minder algemeen dan *S. striolatum*. De meeste Belgische waarnemingen komen uit Vlaanderen en de hoge delen in het uiterste oosten.

Verspreiding in Nederland

De steenrode heidelibel is in het hele land zeer algemeen. Aanwijzingen voor voortplanting zijn vrijwel beperkt tot de binnenlandse zandgronden, de laagveengebieden en de duinen. Het aantal waarnemingen is in de loop van de 20e eeuw toegenomen. Vooral in de jaren '40 was deze toename opvallend. Sindsdien is het voorkomen vrij stabiel. Voor een uitgebreide vergelijking tussen *S. vulgatum* en *S. striolatum* wordt verwezen naar het kader.

Toekomst en bescherming

De steenrode heidelibel is talrijk en behoeft geen beschermingsmaatregelen.

SUMMARY

Sympetrum vulgatum is extremely common throughout The Netherlands. A comparison with its southern sister species *S. striolatum* is provided under that species. *S. vulgatum* frequents all sorts of well-vegetated standing waters, such as oligotrophic bog pools, fenlands and eutrophic ponds. The species appears to have increased in the course of the past century.

Vliegtijd

Nazomersoort

Hoofdvliegtijd: begin augustus

t/m begin september

Vroegste datum: 8 juni

Laatste datum: 9 november

